

Марија В. Лојаница¹

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

„ОДБРАНА ПОЕЗИЈЕ“ ФИЛИПА СИДНИЈА КРОЗ ТВРДЊУ ДА КЊИЖЕВНОСТ НИКАДА НЕ ЛАЖЕ НА ПРИМЕРУ ЦЕФРИЈА ЧОСЕРА²

Реченице Сиднијеве одбране поезије одликује изразита стилогеност постигнута алитерацијама, емфазама и атипичним редом речи, чиме неминовно привлачи пажњу читалаца и доприноси позитивној рецепцији ставова изнетих у есеју. Он, уз то, систематски, и разложно презентује аргументе и тако постиже висок ниво кохерентности структуре есеја. Међутим, чини се да кључно место његове „Одбране поезије“ и кулминацију његове теоријске мисли ипак представља Сиднијево настојање да поезију одбрани од оптужбе да је управо она „мајка свих лажи“. Посебна пажња је поклоњена управо аналитичко-синтетичкој анализи сазнајне и истинотворне функције поезије и природи песничког мимезиса. Подударност је даље потцртана покушајем идентификовања поетских квалитета које Сиднијеви експлицитно дефинише и на којима инсистира у ономе што би се могло назвати иманентном поетиком Цефрија Чосера.

Кључне речи: поезија, апологија, истина, Филип Сидни, Цефри Чосер

УВОД

„Одбрана поезије“ настала је око 1583. године као директни одговор Филипа Сиднијана памфлет Стивена Госона „Школа злоупотребе“ (Stephen Gosson, *School of Abuse*, 1579). Овај први значајни књижевно-теоријски есеј енглеске литерарне традиције је више похвала него апологија: иако је оригинални наслов дела „Апологија поезије“ (*An Apology for Poetry*), Сидни је мишљења да је поезија „наука свих наука“ или, да употребимо старогрчки термин којим се и Сидни служи, *architektonike*, те јој, у том смислу, никаква апологија и није потребна. Међутим, како је поетска делатност још од давнина изложена бројним нападима, Сидни ипак налази за сходно да стане у њену одбрану, чинећи то страшно, убедљиво и аргументовано. Иако чврсто решен да вредност и грандиозност поезије докаже аргументима (што и чини) Сидни, песник по опредељењу, то индиректно чини својим стилем, заснованим на основним

---

1 myalojanica@gmail.com

2 Овај рад је део истраживања која се изводе на пројекту 178018 *Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски и глобални оквир* који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

принципима реторике која је, као што је познато, у доба ренесансе, још увек била јако цењена вештина. Сидни ствара развијене песничке слике, обилато користи фигуративни језик и своје излагање обogaћује бројним историјским и литерарним примерима. Тако, под његовим пером оживљава Троја, Ариостов *Бесни Орландо*, Чосерови ходочасници, итд. Међутим, Сидни није само ретор чија бомбастична фраза побуђује емотивну реакцију. Он систематски и разложно презентује аргументе и тако постиже висок ниво кохерентности структуре есеја. Пошто је изложио ставове својих противника, он приступа побијању њихових претпоставки све време се служећи дедуктивним методом. Затим покриће и поткрепљење за своје тврдње налази у речима учених људи, било својих савременика или великих мислилаца антике. Читалац тако са пуним правом стиче утисак да су песници итекако способни да изнесу ставове на кохерентан и логичан начин, односно да циљ медија којим се они служе није нужно „злоупотреба људског разума“ (Сидни 1962: 6). Наравно, није само форма Сиднијевог излагања убедљива: идејна уверљивост есеја се конституише кроз пажљив одабир садржајне грађе. Тако, Сидни полази од етимологије речи „песник“ и „поезија“, бави се статусом песништва у античкој Грчкој и Риму, испитује однос поезије и других мисаоних делатности, то јест, историје и филозофије, којима се обично даје примат када је сазнајна функција у питању.

ЕПИСТЕМОЛОШКА ФУНКЦИЈА ПОЕЗИЈЕ

Интересантно је размотрити начин на који Сидни започиње причу о „истинитосној“ вредности поезије. За полазиште узима антички свет, и разматра титулу коју су песници носили у старом Риму – *vates*, односно пророци, предсказивачи, што указује на то да је антички свет био свестан профетичке природе поезије. Пророчко је у поезији присутно у Вергилијевој *Енеиди* и у Давидовим *Псалмима* што даље потврђује Сиднијеву тезу да слобода маште својствена песнику у себи носи и божанску, истинотворну силу. Следећи његов аргумент директно упућује на једну од најважнијих теза у есеју, то јест, да је истина иманентна поезији. Етимологија речи „поезија“ потиче од старогрчке речи *poiein* чије је конотативно значење еквивалентно значењу глагола „стварати“. Песник је тај који, описујући свет који га окружује, ствара нови свет и креативна функција поезије је једна од њених одлика које је чине супериорном у односу на остале видове људског деловања. Песник полази од природног света, а по Сиднију су закони природе једини валидни закони. Међутим, песник иде и корак даље. Неограничен наметнутим „вештачким правилима“ људског друштва, он од „бронзаног“ света живота ствара нови, „златни“ свет уметности и управо у томе лежи суштинска оригиналност поезије.

Свет који нас окружује је одувек представљао загонетку коју је човек покушавао да реши на различите начине. Сидни се у овом есеју бави и сазнајном димензијом науке и уметности. Па тако, говорећи о Аристотеловом мимезису, он износи тезу да је подражавање, које за резултат може да има спознају, тројаке природе. На један начин Давид и Соломон рекреирају и подражавају Божанско савршенство и Божанску промисао. Проблем оваквог мимезиса лежи у чињеници да је Бог недокучив те је сваки покушај да се он изрази унапред осуђен на пропаст. Мимезис се реализује и у делима филозофа, астронома и историчара, што ће рећи научника, али је он, пак, ограничен предметом своје имитације. Природа је коначна и узлет генија је на овај начин онемогућен. Уметност, међутим, није пука имитација, већ слободна интерпретација реалности чији је крајњи циљ преношење поуке и изазивање ужитка што је у складу са следећом тврдњом Велека и Ворена (2004: 50):

Историја естетике скоро да би се сажето могла представити дијалектичким односом у коме су теза и антитеза Хорацијеви појмови *dulce* и *utile*: поезија је пријатна и корисна.

У том смислу, песник, следећи унутрашње законитости свог бића (а не оне које му намеће друштво или природа) постиже идеал калокагатије, односно реализује удруженост оног што је лепо са оним што је добро. Сидни такође сматра да је нужно потцртати дистинкцију између поезије са једне, и историје и филозофије са друге стране. Иако не пориче да и филозофија и историја имају епистемолошку вредност, он примат даје поетској спознаји. Наиме, филозофи својим промишљањима долазе до апстрактних и сувопарних законитости, а историчари се везују за појединачне чињенице у чију се веродостојност често да сумњати. Једино песници, како се у есеју наводи, имају могућност да удруже ова два принципа и тако оплемене конкретни пример општом идејом. Из свега што је горе наведено, следи да је квалитет поетског мимезиса етичке, естетске и епистемолошке природе. Једино поезија пружа човеку могућност да, на начин који му је близак, сазна истину и да тим знањем „уздигне свој ум из тамнице тела до ужитка у сопственој божанској суштини.“ (Сидни 1962: 9)

ПОЕЗИЈА И (НЕ)ИСТИНА

Пошто је доказао да поезија, поред естетске и етичке, има и сазнајну вредност, Сидни мора да се позабави и најозбиљнијим од свих напада на поетску делатност. Наиме, противници поезије тврде да је она „мајка свих лажи“ будући да језичке слике које песници стварају немају везу са стварношћу, шта више, да они својим стиховима искривљују истину тако нудећи „погрешну“ слику света. Сидни овај напад одбија тврдњом да те инхерентно књижевне истине и немају аспирацију да буду објективне. Не постоји нужна веза између песничких креација и

света природе будући да његова инспирација долази од муза те продукт таквог надахнућа нема контакта са светом физичких феномена. Песник говори фигуративно, метафорички и алегоријски. Уметник се не игра Бога, он не говори о „фактолошком“ аспекту света и живота. Његов задатак је да проникне у људску природу и да потом опише један потенцијални свет, не какав заиста јесте, већ свет какав би требало да буде. Из наведеног се може закључити да се у Сиднијевој теорији књижевности, ма како рудиментарна и ограничена контекстом у ком је настала, може разазнати ембрион семиотичке мисли у чему такође лежи вредност његовог прегалаштва.

Међутим, напади Стивена Госона и његових истомишљеника су, како Сидни истиче, наивни у поређењу са теретом који је на плећа сваког оног ко се усуди да стане у одбрану поезије свалио Платон. Но, ваља бити прецизан у формулацији и напоменути да Филип Сидни у пасивној конструкцији наводи: „Платоново име је сваљено на мене“ (Сидни 1962: 35). Ово је својеврсна алузија на погрешне интерпретације Платонове естетике које се користе у сврху осуде поезије. Вековима су теоретичари користили Платонову концепцију света идеја и уметности као „имитације“ истог тиме указујући на коруптивни ефекат ове врсте људског деловања. Каква је, међутим, изворна природа Платонове естетике? Појавни свет је одвојен од света идеја, а по Платону, појавни свет је пропадљив и варљив. Тако, уметници, који подражавају појавни свет заправо подражавају неистину и самим тим лажу. У „Држави“, Платон пише да је уметност не само штетна, већ и опасна, будући да она има својство побуђивања снажних емоција и да тако може значајно да утиче на понашање људи и на њихов карактер. Како уметност не би на тај начин подрила темеље државног устројства, дела треба цензурисати, а ствараоце контролисати или чак протерати из идеалног полиса. Позивајући се на дијалог „Ион“, Сидни ову тезу великог грчког мислиоца интерпретира на следећи начин: Платон не осуђује уметност као такву, он не заговара апсолутну цензуру, већ се бори против „злоупотребе“ поезије. Овако схваћена Платонова естетика је даља потврда Сиднијеве тезе о иманентно етичкој функцији песништва. Добра песма не квари, она подучава. Штавише, погрешно је користити Платона као оружје у борби против уметности будући да је он, како Сидни наводи, писао језиком поезије. Или, како то каже Петар Милосављевић (2000: 208)

Платон се сматра за великог уметника, сигурно за највећег уметника међу филозофима. Његова осуда песника и уметника уопште, не може се, међутим, објаснити приватним разлозима. Она је производ његовог система. У том доследно идеалистичком систему, у његовој идеално замишљеној држави, није било места за уметнике и песнике. Јер би они у њој били нарушиоци идеално замишљеног реда, повлађивали би страстима које би тај ред нарушавале.

На овај начин, маестрална аргументативно-реторичка метода Филипа Сиднија, још једном односи победу над малициозним и полу-основаним осудама његових противника.

ПОГЛЕД НА ЧОСЕРОВУ ПОЕЗИЈУ КРОЗ ПРИЗМУ ПОЕТИКЕ ФИЛИПА СИДНИЈА

„Одбрана поезије“ није само својеврсни израз Сиднијевог поимања природе уметности и стваралачког процеса. У другом делу свог есеја он даје кратак приказ поетских родова и врста заступљених у књижевности његовог времена. Такође, читаоцима се скреће пажња на ствараоце које треба уврстити у Пантеон енглеске књижевности, а то су, по Сиднију, Едмунд Спенсер, Хенри Хауард (ерл од Сарија) и Чосер. Он нарочито истиче значај и величину Џефрија Чосера чији је гениј успео да, како се у есеју наводи, разбије таму „магловитих времена“ (Сидни 1962: 15) и да својом светлошћу обасја и будућа времена. И доиста, поетске и гносеолошке вредности на којима Сидни инсистира присутне су у Чосеровим делима. Он, у *Кенџерберијским њричама*, „богату таписерију земаљског шара“ (Сидни 1962: 40) надмашује не само детаљним, проициљивим и надахнутим описом шаренолике скупине својих савременика које прати на ходочашћу у Кентербери, већ и широком лепезом поетских жанрова које користи како би сваком свом лику подарио особен глас. Па тако, будући да сеоски свештеник проповеда, витез плете витешки роман, а млинар прича комични, гротескни и довитљиви фавблио (Кадон 1999: 301), намеће се закључак да су *Кенџерберијске њриче* својеврсни каталог средњевековних поетских врста. Но пука каталогизација није била Чосерова намера. Ако се претпостави да је поетска врста општа, апстрактна идеја, њој је, а по постулатима Сиднијевог поетике, неопходна конкретизација како би постала делатна. У *Кенџерберијским њричама* конкретизација се врши асоцијацијом жанра са јасно дефинисаним литерарним ликом који тако постаје носилац специфичне поетичности датог жанра. Међутим, у овом контексту би ваљало поменути још једног „јунака“ који се није упутио на ходочашће, а који је настао у ранијој, „италијанској“ фази Чосеровог стваралаштва. Наиме, у *Троилу и Кресиди*, Чосер је успео да изваја ликове који се одликују изузетном уверљивошћу. Еклатантан пример прецизне психолошке карактеризације је Пандар. Иако је Пандарово име касније у пуној мери прославио Шекспир, већ Чосеров спев нуди обресе менталног, емотивног и етичког склопа овог лика. Ни овде средњевековни песник није експлицитан, он никада очигледно не инсистира на Пандаровој моралној первертираности. Овај лик је наизглед брижан и предусретљив, али суптилним импликацијама, Чосер пажљивом читаоцу јасно ставља до знања да је Кресидин ујак у ствари подводач. Даље оживљавање фикције се у овом случају реализовало уласком Пандаровог имена у вернакулар;

“pandarus“ више није само лично име, “pandarus“ је данас заједничка именица чија денотативно-конотативна димензија управо означава оно што је поетским средствима реализовано.

Међутим, ваља истаћи да Чосер, пишући своју поезију, стреми постизању идеала калокагије и тако што посебну пажњу посвећује и ономе што би се могло окарактерисати термином „морално добро и лепо“. Он експлицитно наводи да су његове намере при писању овог дела биле моралистичке и у етичком смислу часне, што се огледа у непристрасном и објективном конструисању и приказивању ликова ходочасника. Сваки ходочасник је микрокосмос за себе, богатство уметничких поступака и психолошка ризница, истовремено појединац и представник типа. Чак и када конституише ликове који се нису повиновали тада актуелним моралним нормама, Чосер не осуђује, што је одлика само највећих уметника, већ читаоцу даје прилику да сам формира сопствено мишљење. Као што је и његова поетика инхерентна, тако је и етички конструкт *Кенџерберијских њрича* имплицитно реализован путем сатире, пародије и објективног приказивања било људских мана, било врлина. Иако недовршено, ово дело нуди јасне етичке прерогативе тако што истовремено одсликава актуелну моралну климу и нуди модусе понашања који су применљиви на сва времена и све просторе. Дакле, може се закључити да је Филип Сидни с правом истицао Чосера као једног од најзначајнијих енглеских песника будући да се његова поезија одликује квалитетима који су издвојени као круцијални у „Одбрани поезије“: *Кенџерберијске њриче* поседују не само епистемолошку функцију, остварену кроз сазнавање и разумевање апстрактне идеје кроз њену конкретну реализацију, већ и етичку димензију која је истовремено свевременска и ванвременска. Чосер ствара свет стварнији од „стварног“, свет у којем смо слободни да уживамо, а који нас ипак може учинити мудријим уколико пажљиво послушамо његове дамаре.

ЗАКЉУЧАК

У „Одбрани поезије“, Филип Сидни, један од оних аутора који су на британско острвље донели дух хуманизма и допринели конституисању елизабетинске ренесансе, износи своје естетске, етичке и филозофске погледе на уметност речи, који се несумњиво рефлектују не само у његовим поетским делима већ и у делима других великих писаца антике, средњег века и ренесансе. Читаоцима есеја је предочена исконска истинотворност и инхерентна моралност поезије. Под пером Хомера, Вергилија или Чосера, како Сидни наводи, настају стихови који само могу да оплемене наш свет, стихови који никако неће нарушити хармонију божанске истине и промисли. Иако идеје Филипа Сиднија можда нису револуционарне, будући да он пише под снажним утицајем античких поетика и својих континенталних савременика, његова еру-

диција, систематичност и посвећеност не могу се пренебрегнути, баш као ни значај „Одбране поезије“, чијим је објављивањем означен почетак књижевно-теоријског промишљања у Енглеској. Међутим, можда суштинска вредност овог есеја не почива у изолованом, рационално одредивим вредносним категоријама које је Сидни прецизно дефинисао и систематски презентовао: само неко ко, попут њега, литературу брани жестином непатворене страсти и ентузијазма нас може научити да истина о књижевности и истина књижевности почивају у домену макар делимично ирационалне љубави.

Литература

Велек и Ворен 2004: Р. Велек и О. Ворен, *Теорија књижевности*, прев. Александар Спасић и Слободан Ђорђевић, Београд: Утопија.

Кадон 1999 (1977): J. A. Cuddon (rev. by C. E. Preston), *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*, Harmondsworth, London, New York, Toronto, Auckland and Ringwood: Penguin Books.

Милосављевић 2000: П. Милосављевић, *Методологија проучавања књижевности*, Београд: Требник.

Сидни 1962: P. Sidney, "An Apology of Poetry" у: Enright, D.J. and Ernst De Chickera (ed.), *English Critical Texts, 16th Century to 20th Century*, London, Oxford University Press, 1962.

Чосер 1957: G. Chaucer, *The Canterbury Tales*, у: Robinson F.N., *The Works of Geoffrey Chaucer 2nd edition*, London, Oxford University Press.

Чосер 1957: G. Chaucer, *Troilus and Criseyde*, у: Robinson F.N., *The Works of Geoffrey Chaucer 2nd edition*, London, Oxford University Press.

Marija V. Lojanica / "An Apology of Poetry" by Philip Sidney Interpreted through the Claim That Literature Never Lies as Applied to Geoffrey Chaucer's Opus

Summary / The distinguished style of Philip Sidney's sentences in his essay "An Apology of Poetry" was achieved by the means of alliteration, emphasis an atypical word order which inevitably draws the reader's attention and attributes to positive reception of the hypotheses which were put forth in the essay. Moreover, Sidney logically introduced the arguments, which resulted in the exceptional coherence of the essay's structure. However, the crux of his "An Apology of Poetry" as well as the pinnacle of his theoretical thought appears to be Sydney's effort to defend the poetry from the claim that it is "the mother of all lies". The paper attempts to offer an interpretation of Geoffrey Chaucer's opus, the emphasis being on *The Canterbury Tales*, through the aforementioned Sidney's understanding of poetry.

Keywords: poetry, apology, truth, Philip Sidney, Geoffrey Chaucer

Примљен: 4. јануара 2012.

Прихваћено за штампу јануара 2012.